

הגטו בלובלין / רוברט קובאלק

ערב מלחמת העולם השנייה חיו בלובלין כ- 40 אלף יהודים, שליש מאוכלוסיית העיר. לובלין היהודית היתה מרכז דתי, רוחני וחברתי חשוב מאוד. שם נוסדה ב- 1930 הישיבה המפורסמת ביותר בעולם – ישיבת חכמי לובלין.

לפני המלחמה היו בקהילה היהודית של לובלין 12 בתי-כנסת, כמאה בתי-תפילה פרטיים (שטיבעלך), שלושה בתי-קברות, בית-חולים יהודי, בית-יתומים ובית-מחסה לזקנים. היתה בלובלין פעילות פוליטית ותרבותית ענפה. ליהודים היה ייצוג במועצת העיר, בתי-ספר עצמאיים, מוסדות כלכליים ותרבותיים ושני עיתונים בשפה היידיש – "לובלינער טאגבלאט" ("יומון לובלין") ו"לובלינער שטימע" ("קול לובלין"). בחיים הכלכליים יהודים היו פעילים במסחר, ובעלותם היו יותר מ- 50 אחוזים מבתי-המלאכה וכ- 30 אחוזים מבתי-החרושת בעיר. בהשוואה לקהילות גדולות אחרות, כמעט לא היתה התבוללות בלובלין. רוב יהודי העיר היו מסורתיים, אורתודוקסיים בעלי אוריינטציה חסידית חזקה מאוד. רק 1,000 מתוך 40 אלף היהודים הודו שהם משוחחים בבית בשפה הפולנית. אך רוב הדור הצעיר דיבר פולנית שוטפת.

קהילת יהודי לובלין תחת הכיבוש הגרמני

ב- 18 בספטמבר 1939, לאחר קרב קצר בפרברי העיר וכמה ימי הפצצות מהאוויר (בתים רבים בעיר העתיקה ובחלק היהודי של העיר נהרסו בהפצצות, וקברו תחתיהם יהודים רבים), נכנסו חיילים גרמניים ללובלין. למחרת נכנסו לעיר יחידות הוורמאכט ועצרו כבני ערובה כ- 200 גברים, פולנים ויהודים. לאחר מספר ימים הם שוחררו, אבל ב- 14 באוקטובר קיבלה הקהילה היהודית בעיר פקודה לשלם 300 אלף זלוטי – "תרומה" לצבא הגרמני. החיילים הגרמניים החלו ללכוד יהודים ברחובות (גברים ונשים) והכריחו אותם לעבוד עבורם. רבים הוכו ועונו. הגרמנים בזזו חנויות ודירות רבות, שהיו שייכות ליהודים.

ב- 25 באוקטובר נספרה האוכלוסייה היהודית בלובלין בפקודת הגרמנים. רישום זה הראה שבעיר חיים 37,054 יהודים. מיעוט של יהודים, בעיקר צעירים ופעילים פוליטיים, הצליח לברוח מלובלין לאזורים שבשליטת הסובייטים.

ב- 1 בנובמבר '39, לאחר ההכרזה על הקמת הגנרלגוברנמנט, הוקם בלובלין המינהל האזרחי הגרמני.

ב- 9 בנובמבר '39 מונה **אודילו גלובוצ'ניק** על-ידי הימלר, כמפקד המשטרה וה- SS של מחוז לובלין. **בו ביום התקיימה בלובלין האקציה הראשונה של פינוי יהודים מבתיהם**. משעות הבוקר המוקדמות הקיפו אנשי SS את מרכז העיר, וגירשו את כל היהודים שגרו ברחובות הראשיים. רובם היו אנשים עשירים, שאיבדו את כל נכסיהם בבת-אחת. הם פונו באותו יום אל הרובע היהודי והעיר העתיקה. רבים מהם החליטו לברוח מלובלין.

בנובמבר הורו השלטונות הגרמניים לסמן במגן דוד את כל החנויות, בתי-המלאכה ובתי-החרושת היהודיים. בדצמבר 39' יצאה פקודה חדשה, שלפיה על כל היהודים לחבר **מגן דוד** **לבגדיהם** (על החזה), ומאוחר יותר גם לענוד סרט עם מגן דוד על זרועם. רבים מהיהודים קיבלו את זה בהפתעה גמורה, בהלם:

"ב-1 בדצמבר 'עוטרנו' במגן דוד צהוב. בבוקר החורפי הזה הגיע לעבודה ד"ר מרדכי טננבאום, רופא הילדים הזקן. על מעילו העליון היה לו טלאי צהוב ובעיניו ניקוו דמענות. זה היה נורא – הוא, שאהב כל ילד חולה, עמד לפנינו מושפל. הוא חייד מבעד לדמענות, ובקול רועד ניחם את כולנו: 'אין בכך כלום, ילדיי. גם כך נישאר יהודים - אין זאת חרפה לנו'".

(עדות של שרה (סויקה) ארליכמן-בנק, אחות בבית החולים היהודי בלובלין)
בסוף 39' הוקם **היודנראט** על-ידי הנהלת הקהילה היהודית לפי פקודת הגרמנים. היודנראט אמור היה לנהל את ענייני היהודים ולייצג אותם לפני השלטונות הגרמנים. מוסד זה כלל 24 חברים, והוא הוקם לאחר דיון נוקב בשאלה, האם הדבר ייחשב לשיתוף פעולה עם הכובשים. ראש היודנראט היה האדריכל-המהנדס **הנריק בקר** (לפני המלחמה הוא כיהן כראש מפלגת העם בלובלין, סגן ראש העיר ויו"ר מועצת הקהילה היהודית). היו לו שני סגנים: **ד"ר מארק אלטן** (עורך-דין, קצין אוסטרו-הונגרי לשעבר, אחד ממנהיגי התנועה הציונית שבעיר) ו**שלמה קסטנברג** (סוחר נייר מפורסם, סגן יו"ר בהנהלה של הקהילה היהודית לפני המלחמה). לגבי מינויו של בקר היתה תמימות דעים - כל הניצולים מגטו לובלין הסכימו שהיה אדם נדיב מאוד ונוטה לעזור. לא כך לגבי שני האחרים – במיוחד אלטן, שעל פעילותו ב-1942 אמרו רבים מהאנשים שהיא היוותה שיתוף פעולה גלוי.

בדומה ליודנראט הוקמו בלובלין מוסדות יהודיים נוספים, כמו "האגודה לעזרה סוציאלית יהודית" (JSS) וועדות שונות לעזרה לעניים ולפליטים. בית-החולים היהודי, בית-היתומים ובית-המחסה לזקנים היו גם הם תחת שליטת היודנראט.
ב-41' פרצה בלובלין מגיפת טיפוס חמורה. ליד בית החולים היהודי עמד ריק הבניין החדש של בית התרבות ע"ש י.ל.פרץ, שבנייתו הושלמה ערב המלחמה ואמור היה להפתח ב-1 בספטמבר 39'... בניין זה הוסב ע"י היודנראט לבית-חולים לטיפול במגיפה.
עד מרץ 41' חיו יהודי לובלין בדירותיהם (פרט למרכז העיר ממש, שם נאסר עליהם אף ללכת ברחוב הראשי), אך היה עליהם לעבוד עבור הנאצים.
בדצמבר 39' הוקם **מחנה עבודה יהודי ברחוב ליפובה 7**. רוב האסירים במחנה זה החל מ-40' היו **שבויי מלחמה - חיילים יהודים מהצבא הפולני**. כמו כן נאלצה לעבוד שם גם קבוצה גדולה של בעלי מקצוע יהודים מלובלין, רובם אומנים מומחים.

ב-1940 אירגן ה-SS אקציות בכל מחוז לובלין, ואלפי אנשים נאספו ונשלחו **למחנה עבודה בבלז'ץ** כדי לבנות את הביצורים במזרח, בגבול הסובייטי. רבים מהם מתו בבלז'ץ בגלל התנאים הקשים (בארכיון העיר לובלין שמורה רשימה של אנשים, שמתו ב-40' במחנה העבודה בבלז'ץ). רבים מיהודי לובלין אולצו לעבוד עבור חברות ומוסדות גרמניים בעיר. לעתים קרובות הנאצים ארגנו אקציות ברחובות, ואילצו את היהודים החטופים לעבוד עבורם. מוסדות גרמניים, קצינים נאצים ואפילו חיילים פשוטים המשיכו לבזוז את החנויות והדירות של היהודים. ב-40' השתמשה התעמולה הנאצית בלובלין לשם פרסום כתבות מצולמות על "היהודים המזרחיים הפרימיטיביים והמסורתיים". כאן צולם הסרט "היהודי זיס", ויהודי לובלין שימשו "ניצבים".

הגרמנים תכננו יצירת "מאגר (רזרבה) של יהודים" במחוז לובלין. לשם כך גורשו לעיר 1200 יהודים גרמניים משצ'צ'ין בפברואר 40'. רובם נשלחו מלובלין לגטאות קטנים בפיאסקי, גלוסק ובלז'יצה. הם היו המשלוח הראשון של יהודים זרים שגורשו למחוז לובלין.

הקמת גטו פתוח בלובלין

במרץ 41' הכריז צורנר, מושל לובלין, על הקמת הגטו בלובלין. הגטו כלל את החלק העתיק והעני ביותר של הרובע היהודי ההיסטורי, עם המצודה במרכזו (בעת המלחמה שימשה המצודה כבית-סוהר של הגסטפו), וחלק קטן מהעיר העתיקה (רחוב גרודזקה, שם היו משרדי היודנראט ובית-היתומים – הבניין קיים עד היום). כמה ימים לפני הקמת הגטו, כ- 14 אלף מיהודי לובלין (רובם עניים, שלא היתה להם עבודה בעיר) יושבו מחדש בערים קטנות במחוז לובלין. חלקם חזרו ללובלין באופן בלתי חוקי. לפי הרישום הגרמני נשארו באופן רשמי בעיר כ- 34 אלף יהודים. אולם באופן בלתי רשמי, לפי משרד הסטטיסטיקה של עיריית לובלין, חיו בעיר קרוב ל- 40 אלף יהודים.

עד מרץ 42' עדיין לא היה גטו לובלין סגור באופן הרמטי, אם כי היהודים לא הורשו להסתובב ב"רחובות האריים". באותו זמן עדיין חיו מחוץ לרחובות הגטו משפחות יהודיות רבות, בייחוד של אלה שעבדו כמומחים במוסדות גרמניים.

התנאים בגטו לובלין, בהשוואה לגטאות ורשה או לודז', היו נסבלים יותר. ניצולים רבים העידו שבניגוד לגטו ורשה, בלובלין סבלו פחות מרעב. ליהודי לובלין היה עדיין קשר עם העולם שמחוץ לגטו, כך שאפשר היה להבריח לגטו יותר מזון. אפילו העיתונים הנאציים דיווחו על המסחר הלא חוקי הנרחב. כמובן שרוב החנויות של היהודים הוחרמו.

"בשובי מוורשה ללובלין חשתי היטב בהבדל שבין שני הגטאות." – כתבה שרה (סויקה) ארליכמן-בנק – "בלובלין לא היתה פעילות תרבותית וסוציאלית ענפה כמו בוורשה והיו לכך סיבות רבות.

ראשית: בהתקרב הצבא האדום בתחילת המלחמה לתחומי לובלין, ברחו רוב הצעירים והפעילים הפוליטיים אל הצד הרוסי, והעיר נשארה ללא מנהיגות כמעט. הפליטים שהועברו ללובלין מפולין המערבית לשם 'יישוב מחדש' היו ברובם פשוטי-עם מפרברי העוני ולא היו בהם אנשי-ציבור. המשכילים, למשל מלודז', וסביבותיה, ברחו לוורשה, כי האמינו שלעיר הבירה יהיה גורל טוב יותר. המשכילים מלודז' היו פעילים מאד בוורשה, והם החליפו את המשכילים המקומיים שברחו.

הבדל נוסף: הבניינים בשתי הערים היו שונים לגמרי. בוורשה היו בתים גדולים עם חצרות אחוריות משותפות. החצרות אפשרו לקיים במשך שעות העוצר אסיפות דיירים גדולות ועבודה סוציאלית. הבתים בלובלין היו קטנים יותר ומרוחקים זה מזה, כך שבערבים אי אפשר היה לארגן פגישות.

למצב בלובלין היה בו גם צד חיובי: האומללות היתה 'מתונה' יותר. כאן אנשים לא מתו ברחובות. האנשים סבלו בדומיה בבתיהם או בבתי-מחסה לפליטים או בבתי-חולים. אנו יכולים לומר שהמצב בלובלין היה 'מתון' יותר. גם הנובורישים בלובלין התנהגו די בהגינות".

עד מרץ 42' ברחו ללובלין רבים מיהודי ורשה. הם האמינו שזו עיר "עשירה יותר", עם מזון רב. הבעיות הקשות ביותר היו מגיפת הטיפוס, איכלוס יתר (אנשים חיו אפילו בחנויות ובעליות גג) ו"תרומה" מאונס לגרמנים. בגטו ורשה יכלו היהודים לעבוד בחנויות רבות, במסעדות ובבתי-מלאכה, שהוקמו על-ידי חברות תעשייתיות גרמניות כמו "שולץ" ו"טובנס". לעומת זאת, היהודים בלובלין עבדו בעיקר עבור מוסדות גרמניים ועבור הצבא. בגטו לא היה די מקום לבתי-מלאכה או בתי-חרושת. כל הבניינים הגדולים, כמו בתי-כנסת, הוסבו למקלטים עבור הפליטים או למטבחים ציבוריים ששירתו את האוכלוסייה הענייה. מאוקטובר 41' התחיל המינהל הנאצי להתכונן לקראת הגירוש הסופי של האוכלוסייה היהודית מלובלין. לפי מסמך של "משרד הדיור" הגרמני היו אמורים להישאר בלובלין רק 25 אלף יהודים, אלה שעבדו בשירות המוסדות הגרמניים השונים, הצבא, ה-SS והמשטרה. השאר היו אמורים להיות מפונים אל מקום כלשהו מחוץ לעיר, אבל בסתיו 41' עדיין לא היה ברור לאן. מדצמבר 41' נלקחו קבוצות של גברים יהודים צעירים מגטו לובלין למחנה הריכוז במיידנק, כדי לבנותו. בתחומי הגטו, ברחובות פרובוסטו וברוברנה, היו מחנות קטנים ליהודים חסרי עבודה. מחנות אלה היו נקודות איסוף לאותם יהודים שנשלחו למחנות ליפובה 7 ומיידנק.

חלוקת הגטו

בתחילת 42' לפני הגירוש ההמוני מלובלין, חולק גטו לובלין לשני חלקים: **A**, שנקרא "הגטו הגדול", שם חיו רוב היהודים מחוסרי העבודה; ו-**B**, אשר השתרע על פני שטח של כמה רחובות בלבד באזור "הטוב יותר" של הגטו – ברחובות גרודזקה, קובלסקה וריבנה. בגטו B גרו חברי היודנראט וחברי המוסדות הכפופים ליודנראט, ויהודים אשר עבדו עבור בתי-חרושת גרמניים או במחנה שברח' ליפובה 7. לרופאים מבתי-החולים היהודיים היה בלוק נפרד. **גטו B הוקף בגדר תיל והיו לו שערים משלו**. תושבי שני חלקי האזור היהודי יכלו לבקר אחד את השני רק בזמנים קבועים במשך היום. הם נזקקו לאישור מיוחד כדי לעבור מצד אחד לצד השני. **בזמן שחולק הגטו לשני חלקים, כבר נפלה במפקדת גלובוצ'ניק ההחלטה לגרש את יהודי לובלין למחנה המוות בלז'ץ**.

האקציה הגדולה: גירוש יהודי לובלין למחנה המוות בלז'ץ

מ- 16 למרץ 1942 עד 14 לאפריל 1942

כמה ימים לפני תחילת הגירושים אירגן ה-SS בלובלין את רישום היהודים העובדים. רק אלה שהיו מצוידים בתעודת זהות עם חותמת של המשטרה החשאית שוחררו מהגירוש, והם יכלו ללכת לגטו B.

ב- 16 במרץ 42', שעות אחדות לפני פתיחת מבצע חיסול הגטו, אירגן קצין ה-SS **הרמן הופלה** (מונה ע"י גלובוצ'ניק לראש המטה המיוחד של "אקציון ריינהרד" במחוז לובלין) פגישה עם נציגי כל המוסדות הנאציים בעיר. בפגישה זו הוא הודיע, שכל היהודים שאינם עובדים יגורשו לבלז'ץ, "התחנה האחרונה במחוז לובלין", ולעולם לא יחזרו לגנרלגוברנמנט. "עבור היהודים העובדים בונה ה-SS את המחנה הגדול (מיידנק), אשר ישמש כמאגר העיקרי של כוח עבודה יהודי לבתי-

חרושת גרמניים בעיר". הוא הבטיח שבזמן הגירוש יארגן ה-SS סלקציות של אנשים כשירים לעבודה.

בשעה עשר בלילה שבין ה-16 ל-17 במרץ, הוקף גטו לובלין באנשי SS ובאוקראינים

מטרווניקי, והגירוש החל. הנאצים האירו את הרחוב הראשי בגטו, והאנשים ההמומים הוצאו מבתיהם. רבים מהם, בייחוד הזקנים והחולים, נהרגו כבר בבתיהם או ברחובות הסמוכים. לא היתה שום סלקציה באותו יום. שעתיים לאחר תחילת האקציה, זומן היודנראט לשיבה ע"י האחראי לענייני יהודים, מפקד הגסטפו בלובלין, **הרמן וורטהוף**. הוא הכריז שבכל יום יגורשו 1,500 אנשים מלובלין "למזרח, כדי לעבוד". כל מגורש יוכל לקחת אתו 15 ק"ג של מטען, דברי ערך וכסף. במקביל, נלקחה קבוצת האנשים הראשונה לבית-הכנסת הגדול (מהרש"ל), אשר הפך לנקודת איסוף למגורשים. באותו לילה נאלצה קבוצת אנשים זו ללכת לאומשלאגפלאץ של הגטו, בקרבת בית המטבחים העירוני.

ב-17 במרץ '42, מוקדם בבוקר, גורשה הקבוצה הראשונה של יהודי לובלין למחנה המוות בלז'ץ. אלה שנשארו בגטו לא ידעו על גורל המגורשים או על יעדם של הטרנספורטים. רק כמה ימים אחרי תחילת הגירושים, חזר ללובלין נער צעיר (ששמו אינו ידוע), שברח מבלז'ץ, וניסה להסביר מה קרה לאלפי יהודי לובלין. איש לא רצה להאמין לו.

הגירושים למחנה המוות בלז'ץ נמשכו עד 14 באפריל '42. תוך פחות מחודש נשלחו לבלז'ץ כ-26 אלף מיהודי לובלין, ועוד כ-2,500 יהודים נהרגו במקום בתוך בתיהם או ברחובות העיר. כ-200 ילדים מבית היתומים היהודי הוצאו להורג יחד עם המטפלות שלהם בפרבר של לובלין. מאות חולים מבתי החולים ביחד עם כמה מהרופאים והאחיות נורו ביער ניימצה, 15 ק"מ מלובלין. בזמן "האקציה" בגטו שינה ה-SS את התקנות בדבר יהודים עובדים. כל אלה שעבדו עבור הגרמנים היו חייבים להחליף את תעודות הזהות שלהם למה שכונה "Juden-Ausweis" (J-Ausweis), ורק אלה היו פטורים מגירוש. לפי פקודת ה-SS, רק 2,500 אנשים יכלו להמשיך לגור בגטו באופן רשמי.

ב-30 במרץ '42 אירגן הרמן וורטהוף באופן אישי את הסלקציה של חברי היודנראט ופקידיו. יו"ר היודנראט בלובלין, המהנדס הנריק בקר, וחברים נוספים במוסד זה (ביניהם ד"ר יוסף זיגפריד, יו"ר ה-JSS בלובלין) גורשו לבלז'ץ. לפי הודעתו הרשמית של וורטהוף: "הם ימשיכו לתפקד כמנהיגי היודנראט וה-JSS במקום היישוב מחדש, כיוון שיש להם ניסיון בנושא זה". נראה שהמהנדס בקר ידע על גורל רוב יהודי לובלין, כיוון שהוא עלה על הרכבת עטוף בטלית ללא כל מטען.

יחד עם חברי היודנראט גורשו למחנה ההשמדה 35 שוטרים יהודים עם משפחותיהם. עד גירושם, לקחו אנשים אלה חלק באקציות שנערכו ברחובות הגטו.

עד היום שואלים אנשים רבים, מדוע רוב יהודי לובלין גורשו לבלז'ץ ולא למיידנק?

יש לכך תשובה פשוטה מאוד: באותו זמן, בנייתו של מיידנק כמחנה ריכוז היתה בעיצומה, ולא הותקנו בו תאי גזים. באופן רשמי גורשו מלובלין רק אותם יהודים שלא עבדו. אבל עובדה זו אינה מדויקת לגמרי, ולפי פקודת גלובוצ'ניק יגורשו מאוחר יותר למחנה המוות בלז'ץ גם היהודים העובדים.

ב-14 באפריל '42 פסקו הגירושים.

גטו סגור במיידן-טרסקי

ה-SS ידע, ש-7,000 - 8,000 היהודים שנותרו מסתתרים במרתפים מתחת לבתי העיר העתיקה, ולכן ציוו וורטהוף וחברי צוות הגסטפו האחראי על הגירוש (ד"ר הרי שטורם, ולטר קניצקי וקליד) על העברת כל היהודים לגטו הקטן, אשר תוחם במיידן טרסקי, פרבר של לובלין. מיידן טרסקי היה מרוחק קילומטר וחצי בלבד ממחנה הריכוז מיידנק, ונמצא בקרבת מחנה העבודה היהודי באלטן פלוגהאפן (=פלוגפלאץ). מהגטו במיידן טרסקי יכלו היהודים לראות את אחיהם עובדים בפלוגפלאץ במיון רכוש הקורבנות של "אקציון ריינהרד".

לפי הפקודה הגרמנית, הורשו להשאיר בגטו הקטן רק יהודים בעלי "J-Ausweis". למרות זאת באו למיידן טרסקי, יחד עם היהודים "הלגאליים", גם יהודים "לא לגאליים" רבים שקיוו "להפוך לגאליים" בגטו החדש. במיידן טרסקי לא היה מקום לאנשים רבים כל כך. לפני המלחמה חיו שם כ-1,500 פולנים, רובם עובדי "פלאג-לשקייביץ" (= פלוגפלאץ בזמן המלחמה), שהיה בית-חרושת של חיל האוויר. פולנים אלה פונו ללובלין, ואל בתיהם הגיעו עכשיו כ-8000 יהודים.

לאחר הלילה הראשון בגטו החדש, כאשר רבים מהאנשים נאלצו להעביר את הלילה ברחובות ובחצרות בשל הצפיפות הרבה, ולאחר הרישום הראשוני, ארגן ה-SS סלקציה. ב-22 באפריל '42 נלקחו כ-2,500 - 3,000 יהודים, רובם נשים וילדים ללא "J-Ausweis", למחנה הריכוז במיידנק. מבין אלה הוחזרו כ-200 - 300 גברים צעירים לגטו במיידן-טרסקי. השאר נלקחו ממיידנק ליער קרנפיץ השוכן במרחק 15 ק"מ מלובלין, ושם נורו. השמועות על כך נפוצו במהרה בגטו, ואנשים רבים איבדו תקווה שיוכלו להינצל. כ-4,000 מיהודי לובלין נותרו בגטו.

לאחר הסלקציה נסגר מתחם הגטו במיידן טרסקי והוקף בגדר תיל.

יו"ר יודנראט לובלין החדש היה ד"ר מארק אלטן, אך האיש בעל ההשפעה הגדולה ביותר בגטו היה בעצם שמאי גראייר. לפני המלחמה הוא היה ספר ובעל בית-זונות בעיר העתיקה. במהלך המלחמה הוא היה נאמן הגסטפו העיקרי בגטו. המסעדה שלו ברחוב לוברטובסקה היתה "המטה" עבור צוות הגירוש של הגסטפו. גראייר הגיש להם את האלכוהול הטוב ביותר, לצלילי להקה יהודית שניגנה ברקע. גראייר מכר "J-Ausweis" לאנשים רבים תמורת אלפי זלוטי, והשתתף בשחיתות שפשתה בקרב ה-SS. במיידן טרסקי הוא כונה "מלך היהודים" על-ידי גרמנים ויהודים. הוא השתתף בסלקציות המאוחרות בגטו הקטן והחליט מי יילקח למיידנק. בספטמבר '42 גורשו כ-1,000 יהודים ממיידן טרסקי לגטו בפיאסקי, שליד לובלין. הסלקציה הבאה התבצעה ב-24 באוקטובר, כאשר קבוצה של יהודים ממיידן, ביניהם כמה שנחשבו ל"יהודים בעלי זכויות" (מהפקידים שאירגנו את העבודה בגטו ועובדים מחברת ויקטור קרמין, אשר עד אותו זמן לא נכללו בגירושם ובסלקציות), נלקחו למחנה הריכוז מיידנק.

הגטו הקטן התקיים עד 9 בנובמבר '42.

חיסול הגטו במיידן טטרסקי

לבסוף, ב- 9 בנובמבר '42, לפי פקודת הימלר מיוני אותה שנה (בדבר סיום הגירוש מהגטאות בגנרלגוברנמנט למחנות ההשמדה ומחנות הריכוז עד לסוף דצמבר '42), גורשה ממיידן טטרסקי למיידנק הקבוצה האחרונה של כ- 3,000 יהודים.

כ- 180 יהודים נוספים נורו ברחובות הגטו – רובם ילדים או כאלה שניסו להתחבא במרתפים. הרמן וורטהוף ירה אישית בד"ר מארק אלטן, בשמאי גראייר ובמוניק גולדפרב, מפקד המשטרה היהודית בגטו. הם נהרגו לפי פקודתו האישית של אודילו גלובוצ'ניק, אשר הורה, כי בזמן חיסול הגיטאות יש לחסל את יו"רי היודנראטים, מפקדי המשטרות היהודיות והנאמנים העיקריים בגטאות, כיוון שהם היו עדים לשחיתות בקרב אנשי ה-SS.

היהודים שנלקחו למיידנק מוינו: זקנים וילדים נשלחו מיד לתאי הגזים (זו היתה הסלקציה הראשונה במיידנק, שבמהלכה נשלחו לתאי הגזים משפחות שלמות מאותו טרנספורט). אחרים נשארו במחנה. לאחר מספר ימים הועברו למחנות עבודה בעיר: לליפובה 7, לפלוגפלאץ, לספורטפלאץ או למקומות עבודה קטנים שונים, שם הם עבדו עבור ה-SS. אותם יהודי לובלין, אשר עבדו כאומנים מומחים בשירות הגסטפו, הועברו לכלא הגסטפו במצודה, ועבדו שם כ" Hofjuden" בעבודות פרטיות לקציני הגסטפו ומשפחותיהם.

אחרית

אלה מיהודי לובלין, ששרדו עד נובמבר '43, נורו במהלך הוצאה המונית להורג של אסירים יהודים ב- 3 בנובמבר '43 במחנה הריכוז מיידנק. הוצאה להורג זו, הגדולה ביותר בהיסטוריה של כל מחנות הריכוז ידועה בשם "Erntefest" ("חג הקציר"). ביום זה הוצאו להורג במיידנק כ- 18 אלף יהודים, אסירי מחנות לובלין השונים (ליפובה 7, פלוגפלאץ, ספורטפלאץ ואחרים). שארית הפליטה, אחרוני יהודי לובלין, האומנים המומחים, אשר שרדו בכלא הגסטפו במצודה עד יולי '44, נהרגו שם ב- 21 וב- 22 ביולי '44, שעות ספורות לפני שחרור העיר על-ידי הסובייטים.

מתוך 40 אלף יהודי לובלין שהיו במקומות מסתור ובמחנות ריכוז, שרדו רק כ- 200 - 300. מספר גדול יותר (כ- 1,000 יהודים) שרד את המלחמה ברוסיה. גטו לובלין היה הגטו הראשון בגנרלגוברנמנט אשר חוסל, וממנו נשלחו הטרנספורטים הראשונים למחנה המוות בבלז'ץ.

תרגום מאנגלית: שמוליק אבידר

מקורות

- State Archive in Lublin: Collection of Lublin's Judenrat 1939-1942; Collection of Governor of Lublin District 1939-1944.
- Archive of the Majdanek State Museum: Collection of the Memoirs and Testimonies by Survivors .

- Institute of the National Remembrance in Warsaw: Records from the Trials against Hermann Worthoff and Dr. Harry Sturm.
- N. Blumental: Documents from Lublin Ghetto. Judenrat Without Direction, Jerusalem 1967.
- S. Erlichman-Bank: Listy z piekła, Białystok 1992.
- S. Goldberg (Chehever): The Undefeated, Tel-Aviv 1985.
- J. Kasperek: Kronika wydarzeń w Lublinie w okresie okupacji hitlerowskiej, Lublin 1983.
- R. Kuwalek, W. Wysok: Lublin - Jerozolima Królestwa Polskiego, Lublin 2001.
- T. Radzik: Lubelska dzielnica zamknięta, Lublin 1999.